

BOOKA.

Knjiga **056**

ELENA FERANTE
MOJA GENIJALNA PRIJATELJICA

Naslov originala

Elena Ferrante

L'amica geniale

Copyright © 2011 by Edizioni e/o

ZA IZDAVAČA

Ivan Bevc

Nika Strugar Bevc

© za srpsko izdanje

BOOKA

11000 Beograd, Cara Dušana 68

office@booka.in

www.booka.rs

PREVOD S ITALIJANSKOG

Mirjana Ognjanović

LEKTURA

Agencija Tekstogradnja

KOREKTURA

Borka Mišević

PRELOM

Bodin Jovanović

DIZAJN KORICA

Milena Savić

ŠTAMPA

DMD štamparija

Beograd, 2023.

Deveto izdanje

Sva prava zadržana.

Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti
niti reprodukovati u bilo kom obliku bez pismene
saglasnosti izdavača.

ELENA FERANTE
MOJA GENIJALNA PRIJATELJICA

Prevela Mirjana Ognjanović

GOSPOD: I tad se samo slobodno pojavi;
nikad ne radih takvima o glavi.
Od svih duhova – poricača
najviše trpim zlobnog zadevača.
Čovekova delatnost i odveć lako klone,
on začas u mir bezuslovan tone
stog rado na put dajem mu drugara
što podstiče, te tako, iako đavo, stvara.

J. V. Gete, *Faust*¹

1 Prevod s nemačkog izvornika: Branimir Živojinović. (Prim. prev.)

SADRŽAJ

SPISAK LIKOVA	9
PROLOG, <i>Brisanje tragova</i>	13
DETINJSTVO, <i>Priča o don Akileu</i>	21
MLADOST, <i>Priča o cipelama</i>	83

SPISAK LIKOVA

Porodica Čerulo (obučareva porodica):

Fernando Čerulo, obućar

Nunciya Čerulo, Lilina majka

Rafaela Čerulo, ona koju svi zovu Lina, a samo je za Elenu Lila

Rino Čerulo, Lilin stariji brat, takođe obućar

Rino, zvaće se tako i jedan od Lilinih sinova

Ostala deca

Porodica Greko (poslužiteljeva porodica):

Elena Greko, zvana Lenuča ili Lenú. Prvenče u porodici, a posle nje su Pepe, Đani i Eliza

Otac je vratar u opštini

Majka, domaćica

Porodica Karači (don Akileova porodica):

Don Akile Karači, bauk iz bajki

Marija Karači, don Akileova žena

Stefano Karači, don Akileov sin, kobasičar u porodičnoj delikatesnoj radnji

Pinuča i Alfonso Karači, drugo dvoje don Akileove dece

Porodica Peluzo (stolareva porodica):

Alfredo Peluzo, stolar

Đuzepina Peluzo, Alfredova žena

Paskvale Peluzo, stariji sin Alfreda i Đuzepine, zidar

Karmela Peluzo, koju nazivaju i Karmen, Paskvaleova sestra, prodavačica u bakalnici

Ostala deca

Porodica Kapučo (porodica lude udovice):

Melina, rođaka Liline majke, luda udovica
Melinin muž, istovarao je gajbice na zelenoj pijaci
Ada Kapučo, Melinina kćerka
Antonio Kapučo, njen brat, mehaničar
Ostala deca

Porodica Saratore (porodica železničara-pesnika):

Donato Saratore, kontrolor vozova
Lidija Saratore, Donatova žena
Nino Saratore, najstariji od petoro Donatove i Lidijine dece
Mariza Saratore, Donatova i Lidijina kćerka
Pino, Klelija i Čiro Saratore, mlađa Donatova i Lidijina deca

Porodica Skano (porodica prodavca voća):

Nikola Skano, prodavac voća
Asunta Skano, Nikolina žena
Enco Skano, Nikolin i Asuntin sin, i on je prodavac voća
Ostala deca

Porodica Solara (porodica vlasnika istoimene kafe-poslastičarnice):

Silvio Solara, vlasnik kafe-poslastičarnice
Manuela Solara, Silviova žena
Marčelo i Mikele Solara, Silviovi i Manuelini sinovi

Porodica Spanjuolo (poslastičareva porodica):

Gospodin Spanjuolo, poslastičar u kafe-poslastičarnici Solara
Roza Sanjuolo, poslastičareva žena
Điljola Spanjuolo, poslastičareva kćerka
Ostala deca

Đino, apotekarov sin

Nastavnici:

Feraro, učitelj i bibliotekar

Olivijerova, učiteljica

Đerače, gimnazijski profesor

Galijanijeva, profesorka u gimnaziji

Nela Inkardo, rođaka iz Iskije učiteljice Olivijero

PROLOG

Brisanje tragova

1.

Rino mi je jutros telefonirao, mislila sam da želi da traži još novca, pa sam se pripremila da ga odbijem. Međutim, drugi je bio razlog zbog kojeg je telefonirao: nije mogao da pronađe majku.

„Od kada?“

„Od pre dve nedelje.“

„I ti me sada zoveš?“

Mora da mu je moj ton zazvučao neprijateljski, premda nisam bila ni ljuta, niti ogorčena, samo trunčicu zajedljiva. Pokušao je da uzvрати, ali učinio je to zbrkano, zbunjeno, pomalo na dijalektu, pomalo na italijanskom. Rekao je kako je sam sebe ubedio da majka luta po Napulju, kao i obično.

„I noću?“

„Znaš kakva je ona.“

„Znam, ali dve nedelje odsustvovanja tebi izgleda normalno?“

„Da. Nisi je odavno videla, mnogo joj je gore; nikada joj se ne spava, ulazi, izlazi, radi šta joj padne na pamet.“

Kako god, naposletku se zabrinuo. Kod svih se raspitao, obišao je sve bolnice, čak se obratio i policiji. Ništa, njegovu majku nije bilo moguće nigde pronaći. Kakav dobar sin: krupan čovek, četrdesetak godina, u životu nikada ništa nije radio, samo trgovina i rasipništvo. Zamislila sam s kakvom je brižljivošću pristupio potrazi. Nikakvom. Bio je bez mozga, a u srcu samo on sam.

„Da nije kod tebe?“ , iznenada me je upitao.

Majka? Ovde, u Torinu? Dobro je poznavao prilike i govorio je tek samo da bi nešto pričao. On je i te kako bio pravi putnik, boravio je kod mene bar desetak puta, bez poziva. Njegova majka, koju bih pak vrlo rado primila, tokom čitavog svog života nikada nije otišla nigde izvan Napulja. Odgovorila sam mu:

„Kod mene nije.“

„Sigurna si?“

„Rino, molim te; rekla sam ti da je nema.“

„Onda, gde li je otišla?“

Počeo je da plače i pustila sam ga da odglumi svoj očaj, ječaje koji su započeli kao lažni, a nastavili se kao istinski. Kada je završio, rekao mi je:

„Molim te, makar jednom, ponašaj se onako kako bi ona to volela: ne traži je.“

„Šta mi to govoriš?“

„Govorim ti ono što sam ti rekla. Uzaludno je. Nauči da živiš sam i ne traži više ni mene.“

Spustila sam slušalicu.

2.

Rinova majka zove se Rafaela Čerulo, ali svi su je oduvek zvali Lina. Ja ne, nikada nisam koristila ni prvo, niti drugo ime. Više od šezdeset godina ona je za mene Lila. Kada bih je nazvala Lina ili Rafaela, tek tako, iznenada, pomislila bi da je naše prijateljstvo okončano.

Bar tri decenije govori kako bi želela da iščezne ne ostavivši ni najmanji trag, i samo ja vrlo dobro znam šta time želi da kaže. Nikada nije imala na umu nekakvo obično bekstvo, promenu identiteta, san da drugde započne novi život. I nikada nije razmišljala o samoubistvu, gadila joj se pomisao da Rino

ima ikakve veze s njenim telom i da bude primoran da se o tome brine. Njena namera oduvek je bila potpuno drugačija: želela je da ispari; htela je da rasprši svaku svoju ćeliju; ništa živo od nje nije trebalo da ostane i bude pronađeno. I budući da je dobro poznajem, ili bar verujem da je poznajem, uzimam zdravo za gotovo da je pronašla način da na ovom svetu iza sebe ne ostavi čak ni jednu jedinu vlas, nigde.

3.

Prošli su dani. Pregledala sam elektronsku poštu, pisma, ali beznadežno. Vrlo često sam joj pisala, a ona takoreći nikada nije odgovorila: to je oduvek bio običaj. Radije bi koristila telefon, ili smo čavrljale tokom dugih noći kad bih ja došla u Napulj.

Otvorila sam svoje fioke, metalne kutije gde sam čuvala raznorazne stvarčice. Malobrojne. Mnogo toga sam pobacala, posebno ono što se nje ticalo, i ona to zna. Otkrila sam kako nemam ništa njeno, čak ni sliku, nijednu ceduljicu, ni jedan jedini poklončić. I sama sam bila iznenađena. Zar je moguće da mi tokom svih tih godina nije ostavila ništa o sebi, ili još gore – da ja nisam želela da sačuvam ništa njeno? Moguće.

Ovoga puta ja sam telefonirala, učinivši to teška srca. Nije odgovarao ni na fiksni, ni na mobilni telefon. Sâm me je pozvao iste večeri, lagano. Govorio je glasom kojim je nastojao da izazove izvesno sažaljenje.

„Video sam da si zvala. Imaš li vesti?“

„Ne. A ti?“

„Nikakvih.“

Govorio mi je nedorečene stvari. Želeo je da ide na televiziju, da učestvuje u emisiji o nestalim osobama, da pozove

pomoć, zatraži oprostaj za sve od svoje majke, da je preklinje da mu se vrati.

Slušala sam ga mirno, a zatim sam ga pitala:

„Jesi li pogledao njen orman?“

„Šta tamo da tražim?“

Naravno, nije mu pala na pamet najočiglednija stvar.

„Ajd' idi pogledaj.“

Otišao je i shvatio da nema ničega, ni jednog jedinog odevnog predmeta njegove majke, ni letnjih ni zimskih stvari, samo stare vešalice. Poslala sam ga da istraži naokolo po kući. Nestale su cipele. Nestale malobrojne knjige. Nestale sve fotografije. Nestali filmovi. Nestao je njen kompjuter, čak i stari flopi-diskovi koji su se nekada koristili, sve, sve što je bilo u vezi s njenim iskustvom elektronske veštice koja je počela da ovladava računarima već krajem sedamdesetih, u vreme bušenih kartica. Rino je bio zaprepašćen. Rekla sam mu:

„Zadrži se koliko god hoćeš, ali posle mi telefoniraj i reci da li si pronašao ijednu iglu koja joj pripada.“

Pozvao me je dan kasnije, vrlo uznemiren.

„Ničega nema.“

„Baš ničega?“

„Ne. Isekla je svoj lik sa svih fotografija na kojima smo snimljeni zajedno, čak i onih kada sam bio mali.“

„Pažljivo si pogledao?“

„Svuda.“

„I u podrumu?“

„Rekao sam ti, svuda. Nestala je čak i kutija s dokumentima: ne znam, tu su stare krštenice, telefonski ugovori, priznanice od plaćenih računa. Šta to znači? Da li je neko sve ukrao? Šta su tražili? Šta hoće od moje majke i mene?“

Razuverila sam ga, kazala sam mu da bude miran. Posebno kada je o njemu reč, mala je bila mogućnost da iko išta želi od njega.

„Mogu li da dođem i ostanem neko vreme kod tebe?“

„Ne.“

„Molim te, ne mogu da spavam.“

„Snađi se, Rino, ne znam šta ćeš.“

Spustila sam slušalicu i kada se ponovo javio, nisam odgovorila. Sela sam za pisaći sto.

Kao i obično, Lila preteruje, pomislila sam.

Proširivala je preko svake mere načelo traganja. Želela je ne samo da ona sama nestane, sada, u šezdeset šestoj godini, već i da precrta čitav život koji joj je stajao iza leđa.

Osetila sam veliku ljutnju.

Videćemo ko će uspeti ovoga puta, rekla sam sama sebi. Uključila sam kompjuter i počela da pišem svaku pojedinost iz naše prošlosti, sve ono što mi je ostalo u glavi.

DETINJSTVO

Priča o don Akileu

1.

Onoga puta kada smo Lila i ja odlučile da se popnemo uz mračno stepenište koje je vodilo, stepenik po stepenik, korak po korak, sve do vrata don Akileovog stana, počelo je naše prijateljstvo.

Sećam se svetlosti boje ljubičice u dvorištu, mirisa tople prolećne večeri. Mame su pripremale večeru, kucnuo je čas za povratak kući, ali mi smo kasnile prihvativši izazov iskušavanja hrabrosti, ne obraćajući se jedna drugoj rečima. Izvesno vreme, u školi, kao i izvan nje, nismo ništa drugo ni činile. Lila je gurala šaku i celu ruku u grotlo jednog šahta, a ja sam odmah to ponavljala, sa srcem u petama, nadajući se da mi bubašvabe neće laziti po koži i da me pacovi neće gristi. Lila se verala sve do prozora u prizemlju gospođe Spanjuolo, visila je držeći se za gvozdenu prečagu gde je prolazila žica za veš, ljuljala se, pa se puštala na pločnik, a ja sam isto činila odmah potom, iako sam se plašila da ne padnem i ne povredim se. Lila je sebi zavlačila pod kožu zarđalu zihernadlu, koju bi našla ko zna gde na ulici, ali ju je nosila u džepu kao poklon od neke vile; posmatrala sam metalni vrh kako buši snežnobeli tunel u dlanu, a zatim sam, kada bi izvadila iglu i dodala mi je, činila isto.

U određenom trenutku, prostrelila bi me jednim od svojih pogleda, odlučno, strogih očiju, pa bi se uputila prema kući gde je živeo don Akile. Zaledila sam se od straha. Don Akile bio je bauk iz bajki i bilo mi je strogo zabranjeno da mu se približavam, da mu se obraćam, pogledam ga, špijuniram,

trebalo je da se ponašam kao da ne postoje ni on, ni njegova porodica. U odnosu prema njemu, i to ne samo u mojoj kući, vladao je izvestan strah, kao i mržnja, za koje nisam znala odakle dolaze. Moj otac je o njemu govorio tako da sam ga zamišljala kao velikog i punog ljubičastih mehurića, besnog uprkos tituli dona, koja mi je nagoveštavala neku vrstu mirnog autoriteta. Bio je biće sačinjeno od ne znam kakvog materijala, gvožđa, stakla, koprive, ali živahno, vrelog daha koji mu je izlazio na nos i usta. Mislila sam da će mi, ako ga samo izdaleka ugledam, pogledom preneti nešto oštro i goruće. A ukoliko bih učinila tu ludost da se približim vratima njegove kuće, da bi me ubio.

Sačekah malo da vidim da li će Lila još razmisliti i vratiti se. Znala sam šta želi da uradi, uzaludno sam se nadala da će zaboraviti, međutim, nije. Ulične svetiljke nisu još bile upaljene, kao ni svetlost na stepeništu. Iz kuća su dopirali nervozni glasovi. Da bih je sledila, trebalo je da napustim plavičastu svetlost dvorišta i uđem u mrak kapije. Kada sam se naposletku odlučila, u početku nisam ništa videla, osetila sam samo smrad starih stvari i di-di-ti. Onda se navikoh na tminu i spazih Lilu kako sedi na prvom stepeniku prvog reda stepeništa. Ustala je i počesmo da se penjemo.

Nastavismo držeći se za zid, ona dva stepenika napred, ja dva stepenika iza, boreći se da smanjim razdaljinu između nas, ili pustim da se poveća. Ostalo mi je u sećanju rame koje se tare o oguljeni zid i osećaj da su stepenici vrlo visoki, viši od onih u maloj zgradi gde sam živela. Drhtala sam. Svaki šum koraka, svaki glas bio je don Akile koji nam se približava s leđa, ili nam ide u susret s dugim nožem u rukama, jednim od onih kojima otvaraju kokošije grudi. Osećao se miris prženog belog luka. Zamišljala sam kako me Marija, don Akileova žena, stavlja u šerpu s vrelim uljem, kako me deca jedu. On bi mi posrkao glavu, kao što je moj otac činio s barbunima.

Često smo zastajkivale, a svaki put sam se nadala da će Lila odlučiti da se vratimo. Mnogo sam se bila oznojila, za nju ne znam. S vremena na vreme bi pogledala gore, ali nisam shvatala šta je gledala, videlo se samo sivilo prozora na svakom kraju reda stepenika. Svetla se odjednom upališe, ali čkiljava, prašnjava, ostavljajući velike prostore u senci, pune opasnosti. Sačekasmo da bismo videle da li je don Akile pritisnuo prekidač, međutim, ništa nismo čule, ni korake, niti kakva vrata kako se otvaraju ili zatvaraju. Zatim Lila nastavi dalje, a ja iza nje.

Ona je verovala da čini ispravnu i neophodnu stvar, ja sam zaboravila svaki drugi valjani razlog i tamo sam svakako bila isključivo jer je i ona bila. Polako smo se pele prema jednom od najvećih strahova iz tog vremena, išle smo da se izložimo strahu i preispitamo ga.

Na četvrtom stubištu Lila učini nešto neočekivano. Zaustavi se da me sačeka, i kad sam je dostigla, uhvati me za ruku. Taj pokret promenio je sve među nama, zauvek.

2.

Krivica je bila njena. Ne mnogo vremena ranije – deset dana, mesec, ko zna, nismo ništa znale o vremenu tada – na prevaru mi je uzela lutku i bacila je na dno nekog podruma. Sada smo se penjale prema strahu, a onda smo osećale obavezu da silazimo, i to trkom, prema nepoznatom. Gore, dole, uvek nam se činilo da idemo u susret nečemu užasnom, što je, iako je postojalo i pre nas, samo nas i uvek nas – iščekivalo. Kada si novajlija na svetu, teško ti je da razumeš koji to užasi čuču u poreklu našeg osećanja užasa, možda ne osećamo ni potrebu. Odrasli, u iščekivanju sutrašnjice, kreću se u jednoj vrsti sadašnjosti iza koje postoji juče i prekjuche, a najviše

prošla nedelja; na ostalo ne žele da misle. Dečica ne poznaju značenje jučerašnjice, prekjučerašnjice, pa čak ni sutrašnjice, sve je u sadašnjosti: ovo je put, ovo je kapija, ovo su stepenice, ovo je mama, ovo tata, ovo je dan, ovo noć. Ja sam bila mala i moja lutka je, sve u svemu, znala više od mene. Govorila sam joj, govorila mi je. Imala je lice od celuloida i kosu od celuloida i oči od celuloida. Nosila je plavu haljinicu koju je sašila moja majka u retkim trenucima sreće, i bila je prelepa. Lilina lutka, međutim, imala je telo od žučkaste krpe ispunjeno piljevinom, izgledala mi je ružno i musavo. Njih dve su se krišom gledale, odmeravale, bile su spremne da pobegnu iz naših naručja ukoliko bi izbila oluja, ukoliko bi se začula grmljavina, ako bi neko stariji i jači sa naoštrenim zubima hteo da ih ščepa.

Igrale smo se u dvorištu, ali kao da se nismo zajedno igrale. Lila je sedela na zemlji, pored podrumskog prozorčeta, a ja pokraj drugog. Dopadalo nam se to mesto, pre svega jer smo mogle da rasporedimo, na betonu između rešetaka kod otvora, kako stvari koje su pripadale Tini, mojoj lutki, tako i one što je imala Nu, Lilina lutka. Stavljale smo kamenje, čepove od sode, cvetiće, eksere, krhotine od stakla. Ono što je Lila govorila Nu ja sam upijala i tihim glasom ponavljala Tini, premda menjajući pomalo. Ako bi ona uzimala zapušać i stavljala ga na glavu svojoj lutki kao da je šešir, ja bih govorila mojoj, na dijalektu: Tina, stavi kraljevsku krunu, ili ćeš da se prehladiš. Ako bi Nu u Lilinim rukama igrala školice, malo kasnije bih i ja s Tinom igrala isto. Ali još se nije dogodilo da smo se složile oko neke igre i nije počela nikakva vrsta saradnje. Čak smo i to mesto izabrale ne složivši se. Lila je odlazila tamo, a ja sam se motala, pretvarala kako odlazim negde drugde. Zatim, kao da se ništa nije desilo, i ja bih se smestila pokraj podrumskog otvora, ali sa suprotne strane.

Stvar koja me je najviše privlačila bio je hladan vazduh iz podruma, dašak koji nas je rashlađivao tokom proleća i leta. Zatim, sviđale su nam se i rešetke, mrak, gusta mreža koja se, crvenkasta od rđe, uvijala kako s moje, tako i sa Liline strane, tvoreći dve paralelne pukotine kroz koje je kamenje moglo da padne u tamu, a mi da oslušnemo njegov tresak kad dodirne zemlju. Sve je tada bilo lepo i zastrašujuće. Kroz te pukotine mrak je mogao da nam iznenada ščepa lutke, ponekad na sigurnom, u našem naručju, češće namerno ostavljene pored uvrnute mreže i stoga izložene hladnom vazduhu iz podruma, pretećim šumovima koji su dolazili kao šuškanje, škripa i grebanje.

Nu i Tina nisu bile srećne. Strahove koje smo mi svakodnevno doživljavale, i one su. Bile smo nepoverljive prema svetlosti što je padala po kamenju, zgradama, po poljima, po ljudima izvan kuća i unutar kuća. Naslućivale smo crne ćoškove, suzbijena osećanja na ivici pucanja. I pripisivale tim crnim ustima, pećinama koje su se iza njih otvarale ispod malih stambenih zgrada u rejonu, sve ono što nas je plašilo po danu. Don Akile, na primer, nije bio samo u svom stanu na poslednjem spratu već i tamo dole, pauk među paucima, miš među miševima, oblik koji je poprimao sve oblike. Zamisljala sam ga otvorenih usta, dugih životinjskih kljova, kamenostaklastog tela s otrovnim biljem, uvek spremnog da u veliku crnu torbu primi sve što bismo ostavile da padne niz preorane uglove podruma. Ta crna torba bila je don Akileovo ključno obeležje, uvek ju je nosio, čak i u svom domu, a unutra je stavljao živu i neživu tvar.

Lila je znala da nosim taj strah, moja lutka je o tome glasno govorila. Zbog toga, upravo onog dana kada smo, čak i ne dogovarajući se, samo pogledima i pokretima, razmenile svoje lutke, čim je dobila Tinu, ona je gurnu kroz mrežu i pusti da padne u tamu.

3.

Lila se pojavila u mom životu u prvom razredu osnovne škole i odmah je na mene ostavila utisak jer je bila veoma bezobrazna. Sve smo bile pomalo nevaljale, sve u tom razredu, ali samo kada učiteljica Olivijero nije bila u prilici da nas vidi. Ona je, međutim, uvek bila nevaljala. Jednom je iscepkala na najsitnije komadiće upijajuću hartiju, zatim je gurnula u rupicu za mastilo, a onda perom i držaljkom počela da kopa i razbacuje po nama to mastilo. Mene je dva puta pogodila u kosu, a jednom na belu kragnu. Učiteljica je ciknula samo kako je ona to znala, piskutavim, oštım i zašiljenim glasom kojim nam je ulivala strah, i naredila joj da za kaznu smešta stane iza table. Lila je nije poslušala, a nije izgledala ni preplašeno, naprotiv, nastavila je naokolo da nas gađa komadićima hartije vlažne od mastila. Učiteljica Olivijero, krupna žena koja nam se činila vrlo starom, iako mora da je imala tek nešto više od četrdeset godina, siđe tada s katedre preteći joj, zaplete se o ne znam šta tačno, te ne uspe da održi ravnotežu i naposljetku udari licem o ivicu jedne klupe. Ostade na zemlji, kao da je mrtva.

Ne sećam se šta se dogodilo odmah zatim, sećam se samo nepomičnog učiteljičinog tela, mrke vreće i Lile kako je posmatra ozbiljnim pogledom.

U glavi su mi mnogobrojna slična nevaljalstva. Živeli smo u svetu u kome su se deca i odrasli često povređivali, iz rana je curela krv, gnojile bi se i ponekad bi umirali. Jedna od kćerki gospođe Asunte, povrtarke, povredila se, ubola na ekser i umrla od tetanusa. Najmlađi sin gospođe Spanjuolo umro je od gušobolje. Jedan moj rođak, u dvadesetoj godini, otišao je jednoga jutra da lopatom ukloni neki krš, a iste večeri je umro, krv mu je tekla iz ušiju i iz usta. Otac moje majke poginuo je jer je pao dok je pravio kuću. Otac gospodina Peluza nije imao

ruku jer mu ju je zbog nepažnje odsekao strug. Đuzepinina sestra, žena gospodina Peluza, umrla je u dvadeset drugoj. Don Akileov stariji sin – nikada ga nisam videla, pa ipak mi se činilo da ga se sećam – otišao je u rat i dva puta umro, prvo se udavio u Tihom okeanu, zatim su ga pojele ajkule. Svi članovi porodice Melkiore otišli su u smrt zagrljeni, vrišteći od straha, pod bombama. Stara gospođica Klorinda umrla je udišući gas umesto vazduha. Đanino, koji je išao u četvrti kada smo mi bili u prvom razredu, umro je jednog dana budući da je pro našao bombu i dodirnuo je. Luidinu, s kojom smo se igrale u dvorištu, a možda i nismo, bila je tek ime, ubio je tifus. Takav je bio naš svet, pun reči koje su ubijale: gušobolja, tetanus, tifus, gas, rat, strug, đubre, posao, bombardovanje, bomba, tuberkuloza, gnojenje. Vraćam iz sećanja mnogobrojne strahove koji su me pratili čitavog života na pomen tih reči i godina.

Moglo se umreti i od stvari koje su izgledale najprirodnije. Moglo se umreti, na primer, ako se oznojiš i posle popiješ hladnu vodu iz česme, a da pre toga nisi ovlažila ručne zglobove; dešavalo se da te prekriju crvene tačkice, napao bi te kašalj i više nisi mogla da dišeš. Moglo se umreti ako jedeš crne trešnje a ne ispljuneš košticu. Moglo se umreti ako bi žvakala američku žvakaću gumu i u trenutku rasejanosti je progutala. Naročito se moglo umreti ako bi primila udarac u slepoočnicu. Slepoočnica je bilo najosetljivije mesto, sve smo na to bile veoma obazrive. Dovoljan je bio pogodak kamenom, a gađanje kamenjem bilo je uobičajeno. Na izlasku iz škole, banda derana sa sela – pod vođstvom izvesnog dečaka po imenu Enco ili Encučo, jednog od sinova Asunte, prodavačice voća i povrća – počela je da nas gađa kamenjem. Osećali su se uvređenim što smo bile bolji đaci od njih. Kada bi nas kamenje sustiglo, sve smo bežale, ali ne i Lila, nastavljala je da ide uobičajenim korakom i čak se zaustavljala. Bila je vrlo vešta u proučavanju putanje kamenja i da ih izbegne mirnim